

คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา ในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21*

BUDDHIST LEADERSHIP ATTRIBUTES OF EDUCATIONAL ADMINISTRATORS IN THE AGE OF TRANSFORMATION

พระมหาเอกพันธ์ วรธมมณฺญู¹, พระครูปลัดอรรถสิทธิ์ อริยมณี², พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรมณี³
และ พระครูวิริยปัญญาภิวณฺน์⁴

Phramaha Ekkapan Warathammanyu¹, Phrakhrupalad Atthasit Ariyamedhi²,
Phramaha Chatchai Thammawarametee³ and Phrakhru Wiriyapanyapiwat⁴

¹⁻⁴มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻⁴Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: akepathai2@gmail.com

วันที่รับบทความ : 21 มกราคม 2569; วันแก้ไขบทความ 4 กุมภาพันธ์ 2569; วันตอบรับบทความ : 6 กุมภาพันธ์ 2569

Received 21 January 2026; Revised 4 February 2026; Accepted 6 February 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธยังต้องยึดหลักความยุติธรรม โปร่งใส และความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสำคัญ การบริหารงานด้านบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรควรเป็นไปอย่างเป็นธรรม ตรวจสอบได้ และยึดประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน หลักการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างความ

Citation:

* พระมหาเอกพันธ์ วรธมมณฺญู, พระครูปลัดอรรถสิทธิ์ อริยมณี, พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรมณี และ พระครูวิริยปัญญาภิวณฺน์.

(2569). คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21.

วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(1), 943-957.

Phramaha Ekkapan Warathammanyu, Phrakhrupalad Atthasit Ariyamedhi, Phramaha Chatchai Thammawarametee and Phrakhru Wiriyapanyapiwat. (2026). Buddhist Leadership Attributes Of Educational Administrators In The Age Of Transformation. Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(1), 943-957.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ไว้วางใจและศรัทธาในองค์กร ประกอบด้วย 3 อย่าง คือ 1. การทำงานของผู้บริหารควรดูแลบุคลากรในสถานศึกษาให้ปฏิบัติงานด้วยความเรียบร้อย 2. การวางแผนงาน บริหารงานอย่างมีคุณภาพบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และ 3. การดูแลบุคลากร สนับสนุนการทำงาน ช่วยเหลือบุคลากรอย่างเต็มความสามารถ

คำสำคัญ: คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

Abstract

This academic article aims to study the Buddhist leadership characteristics of school administrators in the changing 21st century and found that: School administrators with Buddhist leadership qualities must also uphold the principles of justice, transparency, and integrity. Human resource management, budgeting, and resource allocation should be fair, transparent, and prioritize the public interest over personal gain. These principles play a crucial role in building trust and confidence within an organization and consist of three aspects: 1. The administrators should oversee that the personnel in the educational institution perform their duties properly. 2. Planning and managing effectively will achieve the set goals. And 3. Taking care of personnel, supporting their work, and assisting them to the best of our ability.

Keywords: Characteristics of school administrators, Buddhist leadership, School administrators in the 21st century

บทนำ

ผู้บริหารในฐานะผู้นำทางการบริหารศึกษาเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งการประพฤติและการดำเนินชีวิตด้วยความเมตตาและกรุณาโดยไม่เลือกปฏิบัติต่อบุคลากรคนใดคนหนึ่งและรู้จักวิธีในการส่งเสริมให้ผู้ที่ได้บังคับบัญชาพัฒนาผลงานของตนเองภาวะผู้นำทางการศึกษาเชิงพุทธ คือ การที่ผู้นำใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการและนำพาผู้ตามให้บรรลุเป้าหมาย โดยผู้นำต้องมีคุณสมบัติหลัก เช่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเสียสละ มี

ความเชี่ยวชาญ และมีความชอบธรรม เพื่อสร้างความสามัคคีและพัฒนาองค์กรให้เจริญก้าวหน้าตามหลักธรรม เช่น หลักพรหมวิหาร 4 โดยแนวคิดหลักของภาวะผู้นำทางการศึกษาเชิงพุทธ คือ การบูรณาการหลักธรรมด้วยหลักเมตตาต่อเพื่อนร่วมงาน กรุณาสนับสนุนบุคลากร มุทิตาคอยยินดีต่อบุคลากร อุเบกขารู้อีกวางเฉยต่อการบริหารงานและการปฏิบัติตน มุ่งเน้นการจูงใจให้ผู้ตามทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขและบรรลุเป้าหมายขององค์กร บนพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม รวมถึงการพัฒนาจิตใจของตนเองและผู้อื่นให้มีคุณธรรมและคุณสมบัติที่ดีงาม ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำหมู่ ชื่อว่า พระศาสดาเหมือนบุคคลผู้นำเกวียน ย่อมนำหมู่เกวียนข้ามจากที่กันดารให้ถึงถิ่นปลอดภัย ฉันทิ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นผู้นำ เป็นผู้นำโดยวิเศษ เป็นผู้ตามแนะนำ ทรงให้รู้จักประโยชน์ในการพิจารณา ชี้แนะแนวทางในการพัฒนาตนเองให้เกิดความเลื่อมใสได้ เกิดความศรัทธาได้ เพราะเหตุฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ชื่อว่า ผู้ทรงนำหมู่ หรือ ผู้นำ

องค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำการบริหารการศึกษา เช่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ใช้ความเมตตา การเอาใจใส่ และการพูดจาที่ไพเราะ เพื่อสร้างความผูกพันและความเข้าใจ มีความเสียสละ การให้ทาน และการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นคุณสมบัติสำคัญในการทำงานร่วมกัน มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ มีปัญญา มีความรอบรู้ และมีความสามารถในการตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ มีความชอบธรรม ยึดมั่นในความจริง มีความเที่ยงธรรม และทำแต่ความดี ดังนั้นภาวะผู้นำทางการศึกษาเชิงพุทธจึงเป็นการนำปรัชญาทางพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารจัดการการศึกษา ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ เพื่อสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและคนในองค์กรมีความสุขอย่างแท้จริง

คุณลักษณะสำคัญของผู้นำเชิงพุทธในศตวรรษที่ 21 จะต้องมีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นแบบอย่างที่ดี กล้าตัดสินใจอย่างมีคุณธรรม และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและความสงบสุขอย่างยั่งยืนในสถานศึกษา รวมถึงการเป็นผู้นำในการสร้างความไว้วางใจของผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักให้การสนับสนุนลูกน้องในการสร้างผลงานทางวิชาการและการให้กำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำ ประกอบด้วย ครอบงวน คือ มีศีลธรรม ซื่อสัตย์ มีสติ และใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ครอบคน คือ การบริหารครูและบุคลากร

ด้วยความเมตตา เข้าใจรับฟัง และความต้องการตัดสินใจรวมถึงความเป็นมนุษย์ และ ครงงาน คือ การบริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาล โปร่งใส และตรวจสอบการบริหารงานได้

ดังนั้นการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21ของผู้บริหารสถานศึกษา มุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ คุณธรรมของผู้บริหาร และคุณลักษณะของผู้นำบริหารการศึกษาอันจะส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาคุณภาพของการบริหารการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนต่อไป

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นบุคคลที่สมาชิกในองค์กรแต่งตั้งขึ้นให้ทำหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษา มีความสามารถในการดึงดูดหรือการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการยอมรับนับถือ มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถนำองค์กรให้ได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้องด้วยความเต็มใจ เพื่อไปสู่เป้าหมายขององค์กรและประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1. ภาวะผู้นำ

การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเป็นที่ยอมรับภาวะผู้นำได้สร้างบริบทของความเป็นมนุษย์ เนื่องจากความรู้ ความสามารถหรือกระบวนการดำเนินชีวิตของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น กลุ่มคน สร้างจูงใจให้กับกลุ่มคน ความปรารถนาเกิดความเชื่อถือศรัทธา การสร้างการยอมรับ รวมถึงการใช้ความรู้ความสามารถของตนนำพากลุ่มคน องค์กรไปสู่ความสำเร็จและช่วยเพิ่มพลังอำนาจของผู้อื่นให้บรรลุเป้าหมายสำเร็จตามที่ตั้งไว้ ดังที่ Gareth Jones and Jenifer M.George (2009) กล่าวว่า ผู้นำเป็นบุคคลที่สามารถแสดงอิทธิพลเหนือผู้อื่นที่จะช่วยให้ผู้อื่นกลุ่มคน สามารถบรรลุเป้าหมายของบุคคลหรือองค์กร ถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นได้ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ สร้างความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น ทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงาน องค์กรนั้น ดังนั้นการศึกษากล่าวไว้ ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549) กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้กลุ่มคน คนอื่นสามารถเคลื่อนไหวหรือกระทำในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ และมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนเพื่อให้ได้ปฏิบัติตามบรรลุเป้าหมายตามความต้องการ ภาวะผู้นำจึงมีหลากหลายบทบาท เช่น ผู้นำองค์กร ผู้นำสถานศึกษา ผู้นำวัด ผู้นำสมาคม ผู้นำครอบครัว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการทำให้บุคคลปฏิบัติตามบรรลุปเป้าหมายขององค์กร เช่น ผู้นำจะต้องมีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานงานกัน ทำงานร่วมกัน สามัคคีกัน และสามารถพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งงาม

ประเวศ วะสี (2540) กล่าวว่า ภาวะผู้นำจะต้องประกอบด้วย ลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะฉลาดกว่าผู้นำที่มาจากแต่งตั้งหรือผ่านการเลือกตั้ง เพราะมีเหตุปัจจัยในกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมกันทำจะปรากฏให้รู้อยู่เสมอ
- 2) ผู้นำคือผู้เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้ส่วนรวมเกิดกำลังในการทำงานร่วมกัน เห็นแก่ตัวจะเห็นแก่ส่วนรวมอันปรากฏให้ผู้อื่นได้เห็นได้รับรู้
- 3) การติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนเดียวกัน ฉลาดในการสื่อสาร หรือติดต่อสื่อสารได้อย่างมีๆไหวพริบ ฉลาดรอบรู้ กล้าตัดสินใจ และเป็นผู้นำในการปกครอง
- 4) ผู้นำจะต้องเป็นยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานในองค์กรราบรื่น มีความสุขและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น บทบาทของภาวะผู้นำจะประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องประกอบด้วย ภาระหน้าที่รับผิดชอบ การวางแผน การสั่งการ การดูแล และควบคุมการทำงานในด้านต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิภาพตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ในกาปฏิบัติงานต่าง ๆ ผ่านกระบวนการสร้างทีมงาน คิตรีเริ่มสร้างองค์กรโดยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานแต่ละด้าน ประกอบด้วย บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ และแผนงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเกิดประโยชน์แก่สถาบันการศึกษา

บทบาทของภาวะผู้นำ คือ บทบาทหน้าที่เฉพาะที่ต้องการรับผิดชอบมากกว่าลูกทีมคนอื่น ๆ รวมถึงการมีพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นไปตามความคาดหวังของสถาบันการศึกษาที่จะต้องมีการหน้าที่ในการรับผิดชอบที่จะเป็นผู้นำในการบริหารสถานศึกษา เช่น การวางแผน การสั่งการ การดูแล การบริหาร การบริการ และการควบคุมการทำงานให้สำเร็จ เนื่องจากผู้นำในสถาบันศึกษานั้นจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างหลากหลาย เป็นทั้งนักพูด นักบริหาร และผู้จุดประกายความคาดหวังของบุคลากร

2. หลักธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

การศึกษาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ให้มีความครบถ้วนบริบูรณ์ในด้านการเรียนรู้ ด้านการใช้ชีวิตประจำวัน ด้านการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาและสั่งสอนมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตน ตั้งมั่นอยู่ในความดีเป็นการดำเนินไปตามความเป็นจริงที่ต้องการให้มนุษย์สำเร็จประโยชน์และมีทักษะในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในองค์กร ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2554) กล่าวว่า หลักธรรมในการบริหารการศึกษา คือ หลักพุทธธรรม ดังนี้

(1) พุทธธรรมเป็นธรรมของพระพุทธเจ้า พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์มหา นิทเทส ระบุไว้ว่ามี 6 ประการ ดังนี้ 1) กายกรรมทุกอย่างของพระพุทธเจ้าเป็นไปตามพระ ญาณ (จะทำอะไรทำด้วย ปัญญาและด้วยความรู้ความเข้าใจ) 2) วจีกรรมทุกอย่างเป็นไปตาม พระญาณ 3) มโนกรรมทุกอย่าง เป็นไปตามพระญาณ 4) ทรงมีพระญาณ ไม่ติดขัดในอดีต 5) ทรงมีพระญาณ ไม่ติดขัดในปัจจุบัน

(2) ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้า คือ บารมี 10 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา

(3) ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เช่น สติปัฏฐาน 4 (กายานุปัสสนา เวทนา-นุปัสสนา จิตตานุปัสสนา อัมมานุปัสสนา) มรรคมีองค์ 8 (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) ขันธ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ปัจจัย 24 (ลักษณะหรืออาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ที่สิ่ง หนึ่งหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ เกื้อหนุน คำจุน เป็นเหตุหรือเป็น เงื่อนไขให้สิ่ง อื่นหรือ สภาวะธรรมอย่างอื่นเกิดขึ้น คงอยู่ หรือเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง) เป็นต้น

ดังนั้น หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบ และได้สั่งสอนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความ เป็นจริงของเหตุและปัจจัย และให้นำไปประพฤติปฏิบัติ พัฒนากาย จิตใจสติปัญญา ให้รู้เท่า ทันสภาวะธรรมชาติของสิ่งต่างๆ อันจะนำไปสู่หนทางแห่งการประสบความสำเร็จเบื้องต้นใน ชีวิต และการหลุดพ้นจากความทุกข์ ดังที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2541) กล่าวว่า หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วยคุณธรรมครบถ้วนสมบูรณ์ ประกอบด้วย 4 ประการ

1) เมตตา ความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เช่น การยิ้มแย้มแจ่มใส และการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข ประสบผลสำเร็จต่อไป

2) กรุณา ความสงสาร ความเห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ยามบุคคลในองค์กรลำบาก จะต้องแสดงออกด้วยการเข้าช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา ด้วยความเต็มใจเสมอเต็มความสามารถ

3) มุทิตา ความชื่นชมยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น แสดงออกด้วยมิตรไมตรีต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

4) อุเบกขา ความวางใจให้ผู้อื่นได้ทำงานเต็มความสามารถ เปิดโอกาสให้ทุกคนทำงานในสิ่งที่ตนเองชอบและมีความถนัดเหมาะสมกับหน้าที่

เพราะฉะนั้น นักบริหารการศึกษาจะต้องมีคุณธรรมของผู้บริหารหรือนักปกครองที่ดีต่อการบริหารจัดการศึกษา ดังที่ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า นักบริหารต้องมีพรหมวิหาร 4 คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ 4 ประการ คือ

1) เมตตา คือ ความรักความหวังที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังต่อเพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองในส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้ เพื่อนจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา ดังนั้น เมตตาหรือความรักจึงเกิดจากการแง่ดีของคนอื่น

2) กรุณา คือ ความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสารห่วงใย และคิดหาหาทางช่วยเหลือให้พ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น กรุณาต่างจากเมตตา กรุณา เกิดขึ้นเมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น ส่วนเมตตาเกิดขึ้นเมื่อมองจุดดีของเขา

3) มุทิตา คือ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อได้ดีมีความสุข นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมี เขาไม่กีดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่ และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของเพื่อนร่วมงาน มุทิตาจะทำให้ลายความริษยาในใจนักบริหาร ถ้านักบริหารมีจิตริษยา ลูกน้องเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้

4) อุเบกขา คือ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง คือ มีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญ คือ นักบริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคนนักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจจะวางเฉยได้เหมือนกัน แต่การวางเฉยเช่นนั้น เรียกว่า อัญญาอุเบกขา

การที่ผู้บริหารนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการศึกษา เป็นการสร้างความเชื่อถือให้การยอมรับจากสังคม สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาภายในสถานศึกษาใน การที่จะสร้างศรัทธาทำให้องค์กรต่างๆ ในสถานศึกษาขับเคลื่อนหรือพัฒนาไปในทิศทางที่ ต้องการได้ หลักพุทธธรรมที่ผู้บริหารเลือกสรรและนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา ในการปฏิบัติหน้าที่ส่งผลต่อสมรรถนะที่สำคัญและจำเป็นของผู้บริหารสถานศึกษา การ ปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการ ศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด จะต้องเป็นผู้อดมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้มึจิตใจผ่องใส มีความเห็นถูกดำเนินชีวิตอยู่ด้วย ปัญญา ฉลาดในการหาเหตุผล เป็นผู้คิดดีเป็นปกติวิสัย เป็นผู้พูดดี เป็นปกติวิสัยและเป็นผู้ทำดี เป็นปกติวิสัย จนบุคคลทั้งหลายให้การยกย่องนับถือว่าเป็นสัตบุรุษ

เพราะฉะนั้น คุณธรรมในการบริหารการศึกษาให้มีความรู้คู่คุณธรรม ความสามารถ ของนักบริหารควรประกอบด้วย ความมีเมตตา ความมีกรุณา ความมีมุทิตา และความมี อุเบกขานั้น เป็นหลักธรรมประจำใจสำหรับผู้บริหาร เป็นคุณธรรมอันประเสริฐที่ผู้บริหารพึงมี ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อต่อลูกน้อง และสนับสนุนหน้าที่ ความรับผิดชอบ ของลูกน้องอย่างเต็มความสามารถและผู้บริหารจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วยความรัก ความ เมตตา ไม่ดูหมิ่นผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งเสริมการทำงานโดยไม่ปิดกั้น ดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วย ผู้ร่วมงานในสถานศึกษารวมถึงการเป็นกัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงานช่วยแนะนำสิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อบุคลากรในสถานศึกษา ประกอบด้วย

- 1) ผู้บริหารจะต้องสำรวจความต้องการของบุคคลในการพัฒนาตนเอง รู้จักมอบหมาย งานตามความถนัดและขีดความสามารถของผู้ร่วมงาน
- 2) ผู้บริหารต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตมีวิริยะ อุตสาหะเป็นแบบอย่างแก่ ผู้ร่วมงาน
- 3) ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูลและมีความเมตตาต่อบุคลากรใน ส่วนงาน โดยไม่สร้างความแตกแยกในหมู่ผู้ร่วมงานด้วยกัน

3. ภาวะผู้เชิงพุทธ

ภาวะผู้นำเชิงพุทธเป็นการสร้างผู้นำที่ยึดปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็น พื้นฐาน เน้นการพัฒนาตนเอง การควบคุมตนเอง และมีคุณธรรมในการทำงานยึดประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยมีหลักการทำงาน คือ การครองตน เป็นผู้นำในการ พัฒนาตนเองก่อน มีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ มีปัญญาคิดรอบคอบ และมีศีลธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ปกครองคนด้วยเมตตา มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นในยามเดือดร้อน ยินดีเมื่อ

ผู้อื่นประสบความสำเร็จ และวาจาใจเป็นกลาง ประกอบกับการบริหารการศึกษาอย่างมี
ธรรมาภิบาล กล่าวคือ รักในงาน เพียรพยายาม และใส่ใจรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549) กล่าวว่า นักบริหารการศึกษาจะทำ
หน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต้องสร้างภาวะผู้นำ 3 ประการ ดังนี้

1) จักขุมา หมายถึง มองการไกลด้วยปัญญา สามารถวางแผนงาน สร้างโครงสร้าง เปิด
โอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม และรู้จักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน คือ ความชำนาญในการใช้
ความคิด

2) วิธูโร หมายถึง การบริหารจัดการธรรมาภิบาล มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ถือ
ว่าเป็นการชำนาญทางด้านเทคนิค

3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี
กล่าวคือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

นอกจากนี้ แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำเชิงพุทธ จะต้องเริ่มต้นจากการ
พัฒนาตนให้มีคุณลักษณะทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญา มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ก้าวทันการ
เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ผ่านกระบวนการทำงานเป็นทีมและการส่งเสริมให้ทุกคนในองค์กร
ให้มีส่วนร่วมสร้างงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้นำเชิงพุทธต้องสามารถสร้าง
นวัตกรรมในศตวรรษที่ 21 มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบการทำงานในสถานศึกษาได้อย่าง
เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันและผู้บริหารต้องมีใจเป็นกลางในการทำการทำงานทำหน้าที่
มอบหมายงานให้กับบุคคลที่มีความรู้และความสามารถ การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธในการ
บริหารการศึกษา ประกอบด้วย

1) ผู้บริหารให้โอกาสพบปะกับเพื่อนร่วมงานในการโอกาสต่าง ๆ โดยการสร้าง
กัลยาณมิตร

2) ผู้บริหารเชิงพุทธต้องปฏิบัติตน ปฏิบัติงานเป็นแบบอย่าง มีความเสมอต้นเสมอ
ปลาย มีความเสียสละรู้จักแบ่งปันมีจิตใจที่อารีช่วยเหลือในโอกาสอันควรเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ
ในการปฏิบัติหน้าที่ของร่วมงานอย่างเหมาะสม

3) ผู้บริหารเชิงพุทธละเว้นการกระทำที่ทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความกระทบต่อจิตใจ
อารมณ์ โดยการให้คำแนะนำให้คำปรึกษาด้วยความสุภาพใช้วาจาสุภาพและปฏิบัติตามมาจาก
แก่ร่วมงาน

4) ผู้บริหารเชิงพุทธจะต้องส่งเสริมในการทำปฏิบัติหน้าที่ให้กับบุคลากรร่วมกันช่วยเหลือให้ผู้อื่นในการส่งเสริมช่วยเหลือในการพัฒนาความรู้ ด้านอารมณ์ จิตใจและด้านสังคม ต่อเพื่อนร่วมงานตามกำลังความสามารถของตน

4. คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษา

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ การพัฒนาบุคลากร และคุณภาพการจัดการศึกษาในภาพรวม โดยเฉพาะใน บริบทสังคมไทยซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางพุทธศาสนา การนำหลักธรรมทาง พุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจึงก่อให้เกิดแนวคิด “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ” ซึ่งมุ่งเน้น การบริหารด้วยคุณธรรม เมตตา และปัญญา ควบคู่กับการพัฒนาคนและองค์กรอย่างยั่งยืน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2559)

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ หมายถึง ภาวะผู้นำที่ยึดหลักธรรมเป็นฐานของการคิด การตัดสินใจ และการปฏิบัติ โดยผู้บริหารมีได้ใช้อำนาจหรืออำนาจตามตำแหน่งเป็นเครื่องมือหลัก หากแต่ ใช้คุณธรรม ความเข้าใจ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายร่วมกัน (สุนน อมรวิวัฒน์, 2557) ภาวะผู้นำลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารการศึกษา สมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ ความสัมพันธ์ และการเรียนรู้ร่วมกันภายใน องค์กร

หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำมาใช้เป็นฐานของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถบริหาร บุคลากรด้วยความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และวางใจเป็นกลางเมื่อเผชิญสถานการณ์ที่หลากหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2560) นอกจากนี้ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ยังเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมการขับเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเพียร ใฝ่ ใจ และใช้ปัญญาในการพิจารณาและปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง จากหลักธรรมดังกล่าว สามารถสังเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาออกเป็นหลาย ประการ ดังนี้

ประการแรก คือ คุณลักษณะด้านจริยธรรมและคุณธรรม ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความ ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความถูกต้อง และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูและบุคลากร การ ดำรงตนในกรอบศีลธรรมช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความศรัทธาจากผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นรากฐาน สำคัญของการบริหารสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา, 2567)

ประการที่สอง คือ คุณลักษณะด้านเมตตาและการเข้าใจผู้อื่น ผู้บริหารเชิงพุทธให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นของครูและบุคลากรอย่างลึกซึ้ง เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และมองผู้ร่วมงานในฐานะ “ผู้ร่วมพัฒนาองค์กร” มากกว่าผู้ใต้บังคับบัญชา แนวคิดดังกล่าวช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่ปลอดภัยทางจิตใจ ส่งเสริมความร่วมมือ และลดความขัดแย้งภายในองค์กร (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2561)

ประการที่สาม คือ คุณลักษณะด้านปัญญาและการตัดสินใจ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธจะใช้สติและปัญญาในการพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์หรืออคติ แต่คำนึงถึงเหตุและผล รวมถึงผลกระทบต่อบุคลากรและผู้เรียนในระยะยาว หลักสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งเน้นการรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน และรู้ประมาณ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความรอบคอบในการตัดสินใจเชิงบริหาร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2559)

ประการที่สี่ คือ คุณลักษณะด้านการพัฒนาคนและองค์กร ผู้บริหารเชิงพุทธเชื่อมั่นว่าทุกคนสามารถพัฒนาได้ จึงส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครูและบุคลากร สร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ การแบ่งปัน และการเติบโตไปพร้อมกัน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงพัฒนาและแนวคิด Growth Mindset ในการศึกษา (Dweck, 2006)

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นภาวะผู้นำที่ผสมผสานคุณธรรม เมตตา และปัญญาเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ช่วยให้การบริหารสถานศึกษาไม่เพียงมุ่งผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการหรือประสิทธิภาพของงานเท่านั้น แต่ยังมุ่งพัฒนาคนและความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้ง อันนำไปสู่ความยั่งยืนขององค์กรทางการศึกษาในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21 ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 สถานศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ทั้งด้านนโยบายการศึกษา เทคโนโลยี ดิจิทัล ความคาดหวังของสังคม ตลอดจนความแตกต่างของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงการบริหารจัดการเชิงประสิทธิภาพหรือการควบคุมตามโครงสร้างอำนาจเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นภาวะผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง พร้อมกับส่งเสริมการเติบโตของบุคลากรและผู้เรียนอย่างสมดุล ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงเป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทดังกล่าว

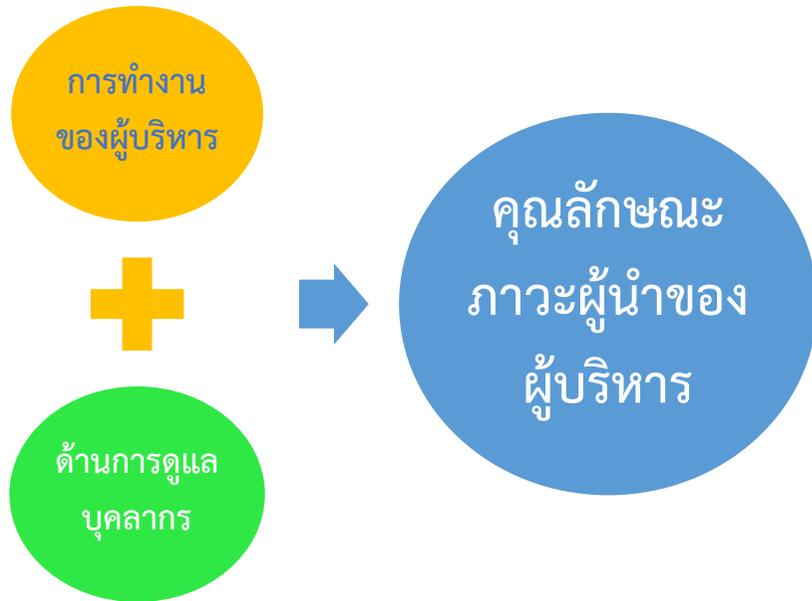
ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นการนำโดยยึดหลักธรรมเป็นฐาน อาศัยสติ ปัญญา และคุณธรรมเป็นกรอบในการตัดสินใจและการบริหารจัดการ ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธจะตระหนักรู้และควบคุมตนเองได้อย่างเหมาะสม มีสติรู้เท่าทันสถานการณ์ ไม่ตัดสินใจด้วยอารมณ์หรืออคติ แต่ใช้การพิจารณาอย่างรอบด้าน โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคลากร ผู้เรียน และองค์กรโดยรวม การมีสติและปัญญาดังกล่าวช่วยให้ผู้บริหารสามารถรับมือกับความไม่แน่นอนและความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธยังให้ความสำคัญกับความเมตตา กรุณา และความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ของผู้ร่วมงาน ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความสามารถในการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย เปิดพื้นที่ให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่ปลอดภัยทางจิตใจ อย่างไรก็ตาม ความเมตตาในบริบทของภาวะผู้นำเชิงพุทธมิได้หมายถึงการตามใจหรือหลีกเลี่ยงการกำกับดูแล หากแต่เป็นความเมตตาที่มาพร้อมกับความยุติธรรม การมีขอบเขต และการมุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้เติบโตอย่างยั่งยืน

ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำเชิงพุทธยังต้องยึดหลักความยุติธรรม โปร่งใส และความซื่อสัตย์สุจริตเป็นสำคัญ การบริหารงานด้านบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากรควรเป็นไปอย่างเป็นธรรม ตรวจสอบได้ และยึดประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน หลักการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและศรัทธาในองค์กร ซึ่งเป็นพื้นฐานของความร่วมมือและความเข้มแข็งของสถานศึกษาในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในการบริหารการศึกษาตามคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21 ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากแผนภาพ พบว่า การบริหารการศึกษาตามคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21

การทำงานของผู้บริหาร คือ การดูแลบุคลากรในสถานศึกษาให้ปฏิบัติงานด้วยความเรียบร้อย มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่นั้น ๆ รู้จักรวางแผนงาน โครงสร้างบริหารในอนาคตอย่างมีคุณภาพบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การตัดสินใจ การสั่งบุคลากร การสร้างแรงจูงใจให้แก่บุคลากร และการสร้างขวัญกำลังใจต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

ด้านการดูแลบุคลากร คือ การจัดบุคลากรให้เหมาะสมกับงานที่มีความสามารถรับตำแหน่งในการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน รวมถึงความรู้สึกรักของบุคลากรที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการทำงานตลอดจนองค์กรที่สังกัดรวมถึงการสร้างความพึงพอใจจะเกิดขึ้นตามความรู้ความสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างดีและสมบูรณ์ของบุคลากรไปพร้อม ๆ กัน

สรุป

ในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณธรรม โดยสามารถปรับตัว เปิดรับนวัตกรรม และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคลากรและผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงจึงควรดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการสื่อสารที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 คือภาวะผู้นำที่ผสมผสานการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเข้ากับคุณธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้บริหารทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีสติ ปัญญาเมตตา และความยุติธรรม นำพาองค์กรให้สามารถรับมือกับการ

เอกสารอ้างอิง

- ประเวศ วะสี. (2540). *ภาวะผู้นำ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. (พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม 2549). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). *พระในบ้าน*. กรุงเทพฯ: คาธาวรรณการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระราชวรมนู (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2541). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล. (2567). *การโค้ชเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2557). *การบริหารการศึกษาเชิงคุณธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. (2561). *ภาวะผู้นำทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

areth Jones and Jennifer M.George.(2009). *Contemporary Management*. (5 thed),
International Edition, New York: McGraw-Hill.

Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The New Psychology of Success*. New York:
Random House.